

PAGINI DIN TRECUT.

Din istoria culturii Românilor bihoreni.

I

Mișcările naționale din 48 avură o imediată înrîurire și asupra dezvoltării ideii unei culturi cu adevărat românești, prin școlile naționale întreținute în principalele centre din Blaj, Sibiu, Arad, Beiuș, Oradea-Mare, Brașov și celelalte.

Rolul strălucit, pe care tinerimea îl jucase în luptele pentru luminarea și liberarea neamului, ridică în înălțătoare avânturi de întrecere, spre înalte idealuri, pe toți tinerii români de pe la școlile din Ardeal și «Ungaria».¹

Dar acei, cari cei dintâi reușiră să traducă și în faptă nobilele lor aspirațiuni, fură studenții din Oradea-Mare, sau, precum se numeau ei, «junii români, studioși la școalele din Oradea-Mare», și cari «cu anima ardienda de amore pentru limba și natiune», plănuiră înființarea «societății de lectură».²

Încă cu începutul anului școlar 1751—2 studenții dela Academia de drepturi din Oradea, împreună cu elevii din clasele ultime ale seminarului greco-catolic sub conducerea lui Alexandru Roman, profesor — pe atunci — de limba română la școalele din Oradea-Mare și sub privigherea lui Iosif Papp Szilágyi,³ inspector școlar și rector al seminarului, și înalta ocrotire a episcopului Vasile Erdélyi, adresară prin Iosif Papp și Dimitre Ioanescu «inspectori ai școalelor

române în districtul oradan», o cerere către înaltul guvern militar al Țării Ungurești, dela Buda, spre a li se aproba înființarea «Societății de Lectură a Junimeii romane studinte la școalele Oradane».¹

Răspunsul guvernului din 21 Martie 52 fu favorabil,² și în ziua de 25 Iunie, juriștii dela Academie și elevii din clasa a VII și a VIII seminarială, în urma chemării făcute de Roman, se adunară cu toții spre inaugurarea societății în sala seminarului. Toate cele ce ar mai fi însă să le spunem în privința ședinței de deschidere și a mersului societății se găsesc cu bogate amănunte în istoricul ei făcut de d. Nicolae Oncu și publicat ca Apendice la *Almanacul Beletristicu-Fenice* pe anul 1867.³

Atît cît ne e de nevoie pentru înțelegerea rostului celor două inedite ce vor urma, s'a spus.⁴ Ar mai fi doară de adăugat acestea: Cînd *Societatea de Lectură* fu înfirșit alcătuită. Alexandru Roman, conducătorul ei, cu sîrguinciosul său colaborator Iacob Brendusianu plănuiră întîiu de toate alcătuirea unei culegeri de versuri, din autorii români mai însemnați dintre 1838 și 1852, și anume G. Alexandrescu, Aureliu Ardelean, C. C. Aristia, Aga G. Asachi, V. Babeș, Ioan Barac, George Baritiu, Cesar Bolliac, Nicu Burchi, N. Carageleu, Vasile Cârlova, M. Codrescu, Comloșianu, Ioan Crețescu, G. Crupenschi, M. Cuciurean, A. Donici, Ioan

¹ V. Bariț, Ist. Trans. II, pp. 682 și urm.

² *Fenice*, Almanacu Beletristic dela societatea de lectură, etc. Oradea-Mare, 1867. Apendice de Nicolae Oncu. — *Istoricul societății* — pp. 246 și urm.

³ Iosif Pop Selagianu, precum e pus în «*Prevorbite*»-ul dela «*Versuintii Romani*» scoase de societatea de lectură în 1854.

¹ *Versuintii Romani* adeca Culesiune Versuaria, etc. Sarcina I, Oradea-Mare, 1854. Prevorbite. p. V.

² *Idem*, *Ibidem*.

³ Pp. 248 și urm.

⁴ Cf. și articolul despre Alexandru Roman (de H. Chendi) în *Voința Națională* din August 1903.

Eliad (Rădulescu), Vasile Fabian, I. Genilie, P. H. Ioanide, A. Iorgulescu, N. Istrate, Alex. Lesviordan, I. Maniu, I. Mureșian, Georgiu Nicoleanu, C. Negruțiu, N. Nenovicu. M. S. Noac, Anton Panu, Ioan Poni, I. Rădulescu, D. Raletto, C. A. Rosetti, Sarețianu, Daniil Scavinschi, Văcărescu, dr. Vasiciu, B. Velsiu, Nicolaï Velia, G. N. Zeboreanu, I. P. Zimboreanu, și o mulțime alții semnați numai cu inițiale, ori chiar «fără nume», poeți, în cea mai mare parte *ad-hoc* și glorie obscure ale unor timpuri de regenerare cu ori-ce chip.¹

Aceștia erau să dea pilda unei limbi literare atât tinerimei doritoare de a se instrui, cât și iubitorilor de literatură românească, din toate părțile Daciei lui Traian.

Dar, pe lângă «*Culesiunea Versuaria*», Roman voia să scoată și un «Almanac național de la Sotietatea de Leptura a Junimeii Romane studinte la scoalele oradane». El îi dădu — pe acea vreme de începuturi în toate — numele atât de iubit de... «*Diorile Bihorului*». Aici erau să se publice, pe lângă «elucratele» «Sotietatii» și alte articole dela «venerații și clarissimi domni» cari ar fi bine-voit a contribui la epoca de îndreptare și îmbogățire a limbei părintești.

Din nefericire curentul latinist era acela ce forma îndreptarul și al acestei noi încercări culturale, atât de laudabile din toate cele-lalte puncte de vedere. Ideea atât de simplă și totuși atât de neprețuită, care dedea așa de frumoase roade dincoace de Carpați, a inspirării scriitorilor din limba poporului, păstrătoarea cu scumpătate a tuturor odoarelor dela străbuni, — nu pătrunsesse și nici că putea pătrunde acolo, unde direcției latiniste, ultra-naționaliste pe terenul filologic, i se datoreau pe cel politic și cultural nobilele lupte pentru libertate și nobilele năsuințe de reînviare a limbei și școalei românești.

Și de asta, în vreme ce dincoace scriau divin cuvântător Neculaï Bălcescu și Alexandru Rusu, dincolo continua tradiția nenorocită a stîlcirii limbei prin latinisarea ei fără gust și fără rost, tot-d'auna și pretutindenți, pentru ca — acestea doară au fost roadele — încă în zilele noastre, în întreg Ardealul și Țările de lângă Tisa, să nu se găsească decît doi-trei Romini, cari să știe scrie și vorbi limba literară românească așa precum ea se arată din operele *Clasicilor* noștri.

Totuși dacă limba noii direcții oradene era rea, intențiile îi erau bune.

«Naciunea fără limba cîlta, è ca cerbul pe gîtia, care asià poate sta numai pe peciòre, dèca nu si-le tînde spre pasi, — est mod si noi, dorind a nè eluptà la gradul deplinintiei altor'a straini, mediul conducatoriu nè va fi limb'a acelor'a, stand inse supradorit'a naltime, rar d'între noi crede cã i-a mai remas alt ce inderetru, decât a si-marturisî: cã limb'a sa parintiésca è nèabila spre un asèmene scop demn omenetatei! — ... Naciunalitatea fără limb'a, è ca sùfletul fără minte; de si i-sustine viéti'a omului: inse nu-l pòte conduce in calea spre destinul sèu. *Fia ne esemplu confratii nostri d'in Romania*, — in batalie si pe ei i-a aperat de pericîtune vertutea strabuna; dar 'in timpul pazei i-a pastrat de degeneraciune limb'a parintésca *între S. paret a Savei* si alte asiedieminte naciunale, întru aceste desudă ei spre înflorirea limbei naciunale, de una medietate de seciu concèrta intru acèsta cù transilvanianii si moldovenii, si noi tot ce avem in ast'a privintia, ne esce prin d'insii; pentru cã siese decenii de ani au debut sè apuna, ca sè putem crede: cã Beiusiul séu Oradea ne pòte fi Blasiul Traasilvaniei, totusi doresc! pentru noi ungurenii caus'a literaturei naciunale de comun e putin interesante, si intru adevèr tot întreprindietoriul in ast'a privintia, ar desperà, de cum-va nu ar pretini de diece ori mai mult folosul comun decât crunt'a-si sudóre cu succesul impilit, inse: «*Pius est patriae facta referre labor*». Bine-cuventati cu inalt'a favóre a fericelui nostru Imperat, junii studinti la scòlele Oradane, ne-am unit, ca dupa nòbilul esemplu a Moldovenilor,¹ sè putem si noi in barbatia a desudà spre inavuiirea literaturei naciunale, ne-am unit, ca sè avem pe venitoriu si noi Cipari, cari in demn'a urma acelui mare d'între zelosii Transilvaniani, si scia sacrà noptile grelei caruntetie intru deslucirea dulcei limbe parintesci...»²

Așa scria la «^{12/30} alui Rapciuni 1854», în

¹ Cari tocmai sub fericita domnie a lui Grigorie Ghica și avînd ca conducător al școalelor pe Laurian, ce era ajutat de progresele găsite pe urma lui Asachi, în ridicarea nivelului cultural al Moldovei spre o cât mai mare înălțime, mergeau spre o netăgăduită prosperare (Xenopol, Ist. Rom. VI, p. 440 și urm.)

² I. Vuia, Fragmente din ist. pedagogicului... din Arad-Panciova 1887, p. 47.

¹ Vezi *Versuintile* citate, din Oradea-m. 1854, la ed. Tichy.

Oradea-Mare înflăcăratul patriot Alexandru Roman, fără să iscălească și în numele tinereții care-l încunjurase la iubitoarea-i de neam și de limbă chemare.

E de o mare însemnătate în istoria culturii Românilor transcarpații această frumoasă încercare a alcătuirii unei *societăți literare* încă din 1851—2. De aceea am și insistat atât asupra ei, înainte de publicarea ineditelor cu privire la dînsa, pentru a atrage luarea aminte a pildelor ce ne sunt mereu date de tinerețea românească din vremile grele ale neamului, nouă celor de astăzi, cari am putea mai cu spor lucra, de-am avea ceva mai multă dragoste și tragere de inimă, decît avem.

II

Ast-fel deci, în 1853 *Societatea de Leptura* era într'al doilea an al vieții sale. Pentru scoaterea *Almanacului* plănuit îi trebuiau însă colaboratori în versuri și în prosă, buni mînuitori ai condeiului și pricepuți în ale răspîndirii ideilor.

Printre cei ce se găseau în această categorie era și doctorul Atanasie Șandor dela Arad. El era printre primii profesori dela preparandia din Arad, încă din 1843, cînd fusese numit în locul lui Demetriu Constantin.¹ Și cu toate că el avuse o cultură curat științifică — era doctor în medicină — totuși nevoile grabnice ale neamului îl făcură să s'apuce și de studiile istorice și lingvistice, către care toată inteligența vremii se îndreptase.

Om serios și muncitor el lăsă după moarte frumoase încercări filologice' dintre cari mare parte sunt inedite și se află astăzi la Academia Română așteptînd pe acela ce va întreprinde opera de recunoștință către *Barif* al Românilor dintre Tisa și Munții apuseni.

Cînd Roman porni deci *Almanacul* se adresă și lui Șandor cu această scrisoare:¹

Mult veritate și clarissime Dîmne!

Junimea romana studinte in Academi'a de aici, petrunse de zelul natiunale, de a se potè si aici latire sentiurile scientiarie intre Junii nostri, si mai cu sèm'a de o suplinire in cât va defeptul unei fõie beletristice, a recurs inca in anul trecut pentru concesiunea unei societãti literarie-beletristice, spre care

¹ In corespondența lui Atanasie Șandor dela Academia Romîna, Ms. 1016, f. 236.

danduni-se de la Gubernul tieran rezultatul favoritoriu, si intarindu-se programul in acest'a privintia asternut, dorul comune s'a realizat intru un'a: *Societate de leptura beletristica literaria pentru calificaciunea Junimei Romane*. Fiind cã dara de scopul acestei insotiri se tiene si ediciunea unui Almanac beletristec, sa facut cei mai energiosi pasi, ca acest op inca in anul curgatoriu se iesa la lumina, si sperãm fõrte, cã, de vom fi fericitati de sprigion'a celor-lalti literatori Romani oftatul fruct lu-vom potè incinare pe altariul dulcei nõstre literature pe lun'a lui Iuliu a. curinte.

Pentru ace'a, cã acèsta sãrcina fõrte greu-taciõsa inse dulce pentru Intreprindiatori cu atãta mai adoptat rezultat se põta avere cutediãm cu cea mai profunda onðre a te ro-gare ca se bine-voesci, au propriile opuri beletristice au literarie ale Claritatei Tale, au ale altor'a prin staruintia-Ți culese, au mai insemnate poesie populare pentru inavutirea literaturei prin tiparirea Almanacului nostru, prin adres'a conducatorului acestei societãti franco incõce ale cuminecare.

Dupa care, cerendu-ne ertare cã acèst'a so-cietate acum incepetõria spesele postali nu lã-a potut portare, recomandati zelului sentem in Oradea-Mare Febr. 2. 1853.

pentru sotietate
Sandru Roman m. p.
C. R. profes. gimnasial
conducatoriul sotietatei.

Redactori alesi:
Jacob Brendusianul m. p.
Giorgiu Delianu m. p.

la care scrisõre Sandor raspunde:

Prè onorate Domnule Profesor si conduca-toriu de Societatea literaria a Junimei Romane!

La onorifica provocare din partea DD-lor Redactori alesi a numitei societãti cu data din Oradea-Mare Febr. 2 a. c. sub Nr. 25 facuta pentru de a ajutõra intreprinderea societatei cu ceva lucrare beletristica, insulũ, de me ierta tempul bucuros faceam aceea mai tempuriu si mai multistor; inse bine-voieeasca prãlaudata societate a primi si acèsta pucina impartesire cu aceea ca deaca nu e inca tardiu, se o intrebuintiedie spre scopulũ seu, ear deaca ar fi tardiu, atunci cu oca-siunea tramiterii unora si altora impartesiri se aiba bunetate unulũ dintre domni Redac-torii societatei a trimite la Brasiovũ pentru tiparirea ei in Foia¹ [p. Minte].

Incredintiendũ pe tõta societatea literaria des-pre bucuria ce semtu la realisarea si propa-sirea sa 'i poftescũ statornicia si junilorũ me-

¹ In Foaia pe 1853 nu e de Șandor decît «observa-țiile ortografice». Foaia pe 1854 lipsește la Academie așa că n'am putut controla de e sau nu; aceasta pentru că în *Almanac* nu e nimic de Șandor.

dulari revna câtă mai multa spre inaintirea literaturii noastre, assecurandu-Te despre stima cu care am onore a remané

In Arad 23 Iuniu 854 c. n.

Al Domniei Tale

plecată

Atanasiu Sandor m. p.

Dr de Medicina.¹

N'am putut afla ce le va fi trimis Sandor celor dela Societatea de Lectură «Oradană», dar în Almanacul, care apăru în 1854. «anul I» al apariției lui, Sandor n'are nimic și nici în Foaia p. Minte pe 1853 nu e nimic puțin-«multisior», așa precum spune profesorul «venerat și clarissim» în scrisoarea-î din 23 Iuniu 1853.

Ast-fel aceste doauă inedite contribue a lumina încă o parte pin bunele intenții ale celor ce

² Ms 1016 f. 237.

1 Octobre st. v. 1903.

pornise societatea din Oradea-Mare: ei voiau să strângă pe lângă — și în — publicațiile ei pe toți cugetătorii mai de frunte ai Romînilor dela Tisa și Munții Apusenî.

Bibliografia.

1. Pentru istoricul societății bihorene, a se vedea în afară de cele citate în note, *Foaia p. Minte* pe 1853 Nr. 24, pentru vremea de care ne ocupăm, iar ca lucrare monografică *Márki Sándor (dr.) — Bihari román irók — Nagy-Várad, 1851. Kiadja Hollósy Jenő, 159 pp. in-8º, pe cari noi n'am utilizat'o necunoscînd limba ungureasca.*

2. Pentru drul Atanasie Șandor — Iuliu Vuia — *Fragmente din istoricul p.dagogicului conf. gr.-or. romîn din Arad. Studiu istoric-pedagogic*, Panciova, 1887. 1 br. 8º. Apoi suplimentul la *Istoria Pedagogiei*, a drului Petru Pipos (Arad). Pentru încercările filologice ale lui Șandor Cf. de pildă *Foaia p. Minte, Inimă și Literatură* pe 1853.

Vasile Pîrvan.

Folklore.

Lucule răscucule
 Sușulită 'n cenușată
 De ce nu-mi cînși vara toată
 De mi-o cînși pe jumătate,
 Din arat
 Pină'n cărat
 Din culesu viilor
 Pină'n torsu bujilor.
 Lucule cu peană sură
 Picațar limba din gură
 Vara vii vara te duci
 Mă mir iarna ce mîninci?
 — Mîninc putregăi de fag
 Si cînt codrului cu drag.
 Toicică foaie lată
 Cîntă cucu de mă'mbată
 Eu zic cucului să tacă
 El să suie sus pe cracă
 S' așa-mi cîntă de mă seacă

Tot în ciuda mea să facă,
 Si cîntă și se rotește
 Ca mîndra cînd să gălește
 Si-și rășchiră¹ penele
 Ca mîndra sprîncenele.
 Foaie verde de sulcină
 Colo jos pe-o rădăcină
 Cînt'o pasăre străină,
 S' așa cîntă de duios
 De pică frunza pe jos
 S' așa cîntă de cu jale
 De răsună apa 'n vale,
 D' asară vîntu bătea
 Badea 'n brațe mă strîngea
 De bătea vîntu mai mult
 M'ar fi strîns de m'ar fi rupt.

Cul. de Șteorghe Tulbure.

¹ resfiră

EMERIC MADĂCH. — TRAGEDIA OMULUI.

Trad. de Octavian Goga.

TABLOUL V.

(În Athena. Piața publică, în mijloc cu tribună pentru retor. Înainte la margine un altar deschis cu statuetele zeilor, cu cunune de flori etc. Eva reprezentînd pe Lucia nevasta lui Miltiade, cu fiul ei Kimon, însoțită de mai multe sclave cari aduc obiecte de jertfă, își îndreaptă pașii spre altar. Oamenii sdrențuroși se preumblă prin piață. Dimineata.)

Eva.

Pe-aici, pe-aici vin', dragul meu copil,
Te uită 'ncolo iuțile corăbii,
Peste hotar l-au dus pe tatăl tău.
Acolo este-un neam, ce-a cutezat
Să ne-amenințe libertatea țării.
Să ne rugăm, să ne rugăm copile
S'ajute dreptul țării noastre cerul,
Să vină iar' părintele-ți erou.

Kimon.

De ce s'a dus așa departe tata,
Pentr'un popor fricos și plin de sdrențe,
Cînd plînge-acasă draga lui nevestă?...

Eva.

Nu judeca pe bunul tău părinte,
Pe ăști copii îi bate Dumnezeu,
Numai femeii dragostea-i dă dreptul
Bărbatului să-i plîng' amarnic pașii,
Cel porunciți de soarte ca să 'i facă...
— Ca un bărbat lucrat-a tatăl tău.

Kimon.

Ți-e frică doar' că-i slab și-l bat dușmanii?

Eva.

Nu. — Tatăl tău viteaz e, și-o să 'nvingă.
Un lucru e, de care-l tem pe dînsul,
Nu s'a putea pe sine 'nvinge!

Kimon.

Cum?

Eva.

Este-un cuvînt stăruitor în suflet.
E al mării prea puternic glas,
Ce doarme 'n peptul sclavului năting,

În cercu-i strîmt e frate cu păcatul,
Dar încălzit de-al libertății sînge
Virtute e cetățeneasc' atunci.
Trezește-atunci frumosul și sublimul,
Dar de-i prea tare, 'n mama lui lovește,
Și luptă-și dau, din doi pîn' cade unul...
Cînd glasul ăst l-ar covîrși pe dînsul,
Moșia lui să și-o înșele el...

L-aș blăstăma... — Să ne rugăm copile!
(Pășesc înaintea altarului, în vreme ce în piață mulțimea crește.)

Întîiul din popor.

N'aude omul nici o noutate,
Par'că n'avem dușman peste hotar!

Al doilea din popor.

Și-aici acasă toți par somnuroși,
Doar' nimeni azi nu mai croiește planuri,
La întruparea cărora să-și dea
Plămîinii să-i poporul suveran.
Din zori tot calc ăst loc neîncetat
Și nimeni nu-i să-mi cumpere azi votul.

Întîiul din popor.

Ce-i de făcut? Urîtul ne omoară.

Al treilea din popor.

Zău n'ar strica o mică 'ncurcătură...
(Eva a aprins deja focul la altar și spălîndu-și minile, s'a pregătit pentru aducerea jertfei. Sclavele cîntă un imn. Piața s'a umplut cu cetățeni, popor etc., doi demagogi se luptă pentru tribună.)

Întîiul demagog.

Ferește-te! Ăst loc de-aici e-al meu,
De nu vorbesc, e patria 'n pericol!
(Poporul aprobă strigînd.)

Al doilea demagog.

În lături piei, tu slugă cumpărată.
(Poporul ride și aplaudă.)

Întîiul demagog.

Tu n'ai pe cine să-ți plătească graiul.
— Mi-e prins în jale glasul, cetățeni,
Căci inima cea nobilă o doare,

Văzind tîrît țărîniî uriașul . . .
— Po-un mare om trag înaintea voastră
Din carul de triumf . . .

Al doile demagog.

O 'ncepe bine.
Întîi frumos încoronează mielul,
Cel pentru jertfă . . .

Întîiul demagog.

Ferî de-aici în lături! . . .

Din popor.

De ce-ascultăm bătaia lui de joc ?

Întîiul demagog.

Orî-cît mă doare inima, vorbesc,
Căci eu pe tine, glorios popor,
Ca pe cei mari, mai mult te prețuiesc!

Al doilea demagog.

Pe ăști flămînzî cu sufletu 'n arîndă,
Ce ca și cinî așteaptă sfirmitura
De-la stăpîn? — Netrebnic mincinos,
Aî gust, aî gust . . . nu ți-l învidiez . . .

Din popor.

E vînzător și el nu-l mai lăsați!
(Îl lovesc. Eva jertfește pe altar doi porumbi și tămîie.)

Eva.

O Afrodită, fumul astei jertfe
Primește-mi-l și ascultă-mî rugăciunea.
Nu laurî verzi cer frunții lui de soț,
Ci împăcarea dulce-a vetrei lui . . .
(In fumul de jertfă apare Eros zimbi or, Charidele îl
împrejmue presărîndu-l cu trandafiri.)

Sclavele.

Ascultăne-o !

Eros.

Aî binecuvîntarea
Curatei inimî !

Charidele.

Scutul nost asemeni
Cu tine e!

Sclavele.

Îți mulțămim zeiță !

Întîiul demagog.

Iubit popor, acuz pe Miltiade
Ca vînzător de țară !

Al doilea demagog.

Mincinos e!
Mă ascultați, de nu pățiți rușinea
Părerilor de rău de prea tîrziu !

Întîiul din popor.

Coboară-te, nemcrnice, de-acolo!
(Îl aruncă în mulțime.)

Întîiul demagog.

E floarea tinerimii 'n mîna lui,
C'o lovitură el cuprîns-a Lemnos
Și-acuma stă la Paros. — L-au plătit!

Al treilea din popor.

Moarte lui !

Întîiul cetățean.

Strigați, ori de nu vreți,
Cărațivă de sub arînda mea!
(Jertfa s'a sfîrșit, arătările dispar.)

Eva. (Rîdicîndu-se din genunchi.)

Ce chiot e ? Vin', dragă, să vedem !

Kimon.

Pe-un trădător îl judecă acum.

Eva.

Mî-e frică, cînd asupra celor mari,
Văd judecata vulgului flămînd.
Cînd strălucirea cade în noroi,
Cei întinați văd cu bucurie,
Îndreptățîndu-și rostul lor prin asta.

Al doilea din popor.

Aș vrea să strig, dar răgușit sunt, Doamne !

Al doilea cetățean.

Aice e, vezi ungeți-l gîtlejul !

Al doilea din popor.

Și ce să zic ?

Al doilea cetățean.

Tu strigă: Moarte lui !

Din popor.

Moarte lui!

Eva.

De cine-l vorba, deci?

Al doilea demagog. (Pășind spre Eva.)

De-acel ce e c'un cap de om mai mare,
Ca semenii, ce nu-l pot suferi.

Eva.

E Miltiade! — Zeilor puternici! —
Și tu... Și tu, bătrîne Crispos, strigi?
— Bărbatul meu zdrobitu-ți-a robia!

Crispos.

O doamna mea, mă iartă! — Dintre noi
Unul muri-va. Trei copii îmi ține,
Acel ce-acum îmi poruncește glasul.

Eva.

Vai Crispos soarta 'n praf cum te țirește..
— Deși te iert, când spuî că ești flămînd.
Dar Thersites și tu? Și voi cu toți,
Ce dormitați în plin de bunătați,
Căci soțul meu a alungat dușmanii
De pe la porți? ... Așa vi-e mulțămîta?

Tersites.

O doamna mea... De-și ne cade greu,
Dar ce să facem — Lumea vrea așa.
Și cin' să-și pună 'n cumpănă moșia,
Cu gînd nebun, că o să 'nfrunte valul.

Întîiul demagog.

Deci ascultați ce-a hotărît poporul!
(Lucifer ca luptător sosește în grabă, cu față îngrozită.)

Lucifer.

Grozavă veste! E la porți dușmanul.

Întîiul demagog.

Nu-i cu puțință! — N'avem oaste noi
Și 'nvingătorul căpitan?

Lucifer.

Chiar el e!
A auzit de 'mpotrivirea voastră.
I s'a trezit mînia lui cea dreaptă,
Și vine-acum cu sabie și foc.

Al doilea demagog.

Voi ne-ați adus năcazul vinzătorii!
(Va urma.)

ZADARNIC.

Noroc logofeți de-acum zece ani!
Primiți-mă, rogu-vă iarăș
Și gîndului vostru mă faceți părtaș
Și glumelor voastre tovarăș.

Depart-am fost eu, frațini, la oraș,
Și legea pe-acolo nu-i bună,
Cîrcumariî te mint și nu știu lăutarii,
Aieva ce-l graiul din strună.

De-aceea venit-am, să văd înc'odată
Senina și vesela horă,
Cumătră cu sufletul vostru curat,
Cu biata mea inimă soră.

Așa! Să le văd închegîndu-se 'n lanț,
Vînjoasele brațe rotunde
Și troyotul vostru din greu apăsant,
Tărîmul să stea să-l scufunde.

Așa! M'asteptați, vin și eu cu voi,
Cămașa resfrîng'o de mineci,
Să 'ncepem alaiul, vrăjmașul alai
De praznicul sfînteî Dumineci.

Un pas înainte și doi înapoi
La dreapta, la stînga 'nainte...
... Un pas — — — — —
— — — — —

Lăsați-mă! — Mă duc. Cetesc,
In ochii voștri ai tuturor:
Nu e de rîndul cetei noastre
Cel ce-a uitat să joace hora.

Nic. Otavă.

LA CLINICĂ.

Memoriei lui † Leontin Drăgan.

Primisem de vre-o două-trei zile corespondința dela el, să-l cercetez la clinică, și abia mi-am putut rupe puțină vreme să-l văd.

Cum nu mai aveam scrisoarea la mine, nu-mi aduceam bine aminte pe care poartă anume aveam să intru. Știam numai, că nu trebuia să folosesc poarta ce dă în strada «Üllöi». Intru la întâmplare pe o poartă din dreapta și mă opresc spăriat: dasem peste camera mortuară a clinicei. Nu înțeleg pentru-ce camera această n'ar putea fi așezată într'un loc mai puțin bătător la ochi! Pacienții, cari se plimbă prin curte, pot să vadă zilnic această «ultima analiză» a științei medicale, și să se cutremure la gândul, că în curînd are să le vie și rîndul lor.

Un servitor mă îndreaptă la secția unde era prietenul Leontin.

O sală luminoasă și curată — sala de conversare —, bolnavii, în halate uniforme, formau grupuri-grupuri cu cunoscuții lor: Tot alîtea lumii a parte.

Prietenul meu se încurcase tocmai la o parție de «preferance». Imi închipuiam să-l aflau greu bolnav și cînd colo, abia de mi se părea că era ceva mai palid ca de obicei. In curînd mă făcu cunoscut partnerilor:

— Dl cutare, candidat de profesor!

Partnerii îmi întind mîna, își spune fie-care numele. Și ca și cînd ne-am fi cunoscut de mult, mă poftesc să ocup loc lîngă ei și să «chibițez». In decursul jocului îmi rotesc ochii asupra bolnavilor, dau să fac studii fiziognomice, și nu știu cum, abia puteam face deosebire între mutrele lor. In clinică — antișambra morții — dispăr oare-cum toate nuanțele pămîntene și toate barierile ridicule ale convenționalismului se prăbușesc. Strălucitoarea și deșarta haină

a vanității omenesci, o lapdă bolnavul, în clipa cînd urcă treptele de marmoră a clinicei. O lapdă ca să o folosească cei ce rămîn în lume — aceștia nu se pot lipsi de ea nici pe o clipă — dar el nu mai are trebuință de podoabe și minciuni cu care să se ridice de-asupra celor-alaiși. Toate aceste-i erau bune pînă cînd era în lume, acum însă cînd trece în domeniul suferinții și al morții, rămîne aceea ce trebuia să fie și în viață: om.

Taina morții, nepătrunsa taină a morții egalează cu mîna ei uriașă toate micile scurmături de soboli, ridicate de vanitatea omenească; iar suferința e puntea dintre viață și moarte.

Domnul se svîrcolește în aceleași chinuri, alătura de servitorul lui de odată; omul de știință, alătura de muncitorul analfabet.

Nici o distincție exterioară în halatul lor uniform, în pantofii ce și-i tirte după ei; abia doar mînile savantului, dacă rămîn mai albe și mai fine ca a muncitorilor de rîud.

Ah, «omul cu mînile albe» — imi vine în minte genialul poem in proză, de Turgheniew.

Mă uit la mînile lor și, lucru cîndat, abia puteam marca vre-o deosebire între ei; toți mi se păreau cu mînile albe.

Partia se termină. Mă retrag cu prietenul meu într'un colț, să dăm în povești. Era vesel, discutam chestii de politică, trecînd apoi la autorii ce ne așteptau la examen: Eschill, Sophocle, Vergil, Horaț... Discutam cu foc chestii de ale noastre — pasage favorite — și ne bucuram reciproc, că nu ne aude vre-un filolog «modern», care să zimbească ironic asupra nemuritorilor căi alui Achill, cari au lăcrimat la moartea lui Patroclu...

PORTUL DIN COMUNA GLOGON (CERCUL PANCIÓVA).

REUNIUNEA ROMÂNĂ DE CÎNTĂRI ȘI MUSICĂ DIN LUGOJ — 25 OCTOMVRE 1903.

— Ean spune-mi, încep de la o vreme, cine-s domnii ăia cu cari ai jucat cărți?

El zîmbi.

— Nu-î domn nici unul... Cea din fruntea mesii, ăla ras e...

— Preot catolic...

— Nu, e actor sîrb. Cum vezi, nu știe un-gurește. Ne înțelegem cu el pe nemțește, deși o rupem al dracului de rău... Celalalt, blondu, care fumează e — frizer.

Am început să zîmbesc.

— Nu ride... celalalt e măcelar.

— Cît pentru chestia națională a lucrului, adaogă el cu un zimbet, eu sînt român, actorul e sîrb, frizerul e șvab, iar măcelarul e neamț maghiarizat.

— Ce mai alianță a naționalităților, îmi ziceam în gînd.

Și reîntorcîndu-mă spre casă, nu-mi mai ieșia din minte partia lor de «preferance».

Aceșii oameni, atît de deosebiți ca cultură și obîrșie, pentru cît nu s'ar fi pus mai înainte să facă împreună o partie de cărți! Și iată-i acum la olaltă, jucînd linistiți și pacinici... zece poeni de un ban!

Incetul cu incetul m'am împrietenit cu societatea prietenului meu. Indeosebî actorul îmi era simpatic.

Văzuse în o zi la mine un bilet pentru «Faust» și începu să-mi vorbească despre piesă, despre rolurile lui de pe vremuri...

Tocmai îmi aprinsesem o țigară și ascultam cum o rupe pe nemție, cînd măcelarul îmi face semn. Nu înțelegeam ce vrea, mă apropiu și el îmi spune la ureche: «Aruncă țigara, căci i face rău»...

Am aruncat-o numai de cît. Actorul meu observă și se supără:

— Zău, domnule profesor... de ce ai aruncat-o, nu me genează... absolut...

Și o tusă sgomotoasă i înecă graiul.

Ochii i strălucesc ca de-o amintire, și ciocnindu-și pieptul cu degetul, recită în sîrbește celebrul adagiu din Hamlet: «a fi sau nu fi... aceasta-î chestiunea!»

Măi legasem prietenie și cu un băiețel mic

de vre-o zece ani. Micul bolnav, înconștient de gravitatea boalei ce-l consuma, alerga vesel încoaci și încolo, pînă ce adormia în poala prietenului Leontin. I duceam bonboane și el trebuia să-mi reciteze tot-da-una cîte o poezie.

Intr'o zi aflu numai trei la «preferance».

— Ce-î cu actorul? întreb.

Ei clătină din cap, facînd cu mîna un gest, care avea să însemne «s'a isprăvit!»

Și nu mai întreb, gestul acela a fost de-ajuns să-mi amuțască curiozitatea. Numai micul Béla credea că nu sînt încă pe deplin lămurit și începu să-mi povestească, în limba lui, sfîrșitul bietului actor.

Prietenul Leontin mergea spre bine, în cîrînd avea să părăsească clinica.

Și eram așa de vesel de însănătoșarea lui și așa de încrezător, încît mă miram, cum de un alt prieten al lui, medicinist, era așa de mîhnit, cînd Leontin ne spunea, că acum e bine.

— Și tu nu crezi, că are să fie bine? îl întrebai cînd ieșiram.

— Nu.

— Și de ce nu?

— Ai văzut înscripția de asupra patului?

— Nu.

— Uită-te bine de altă-dată.

M'am uitat. Erau trei litere: *Tbc*.

Tbc!...

Nu înțelegeam la început. Mi se păreau niște abreviațiuni medicale, inaccesibile pentru un laic ca mine... de-odată se făcu lumină în mintea mea: înțelesei sensul, grozavul sens al acestor trei litere fatale...

* * *

A trecut un an și mai bine. Leontin, prietenul meu cel bolnav era bine și-mi scriea așa de vesel...

Deodată cu plecatul rîndunicilor și cu frunzele ce se scutură în aier n'a mai vrut să-mi mai scrie... E așa de fericit acum, nu mai vrea să știe de prieten, cînd e mire, cînd s'a logodit pe veci:

C'o mîndră crăiasă,
A lumii mireasă...

Simin.

VISURÎ CA REVELAȚII ARTISTICE.

de: Gavr. Todica.

O treime o vieții noastre de pe pământ o petrecem în somn. Caracteristica somnului o formează însă visurile. Se poate deci admite a priori, că în visuri vom afla elemente importante de studiu psihologic și merită de a fi relevată și timbrată lacuna psihologiilor actuale, cari — în genere — nu acordă destulă atenție acestei stări a vieții omenesci.

Incepem — pe cât știu — primul pas de acest fel în literatura română, anume: adunarea de fapte referitoare la viața din somn, adunare de fapte din orî-ce literatură, din orî-ce ram al activității omenesci; din viața musicanților, sculptorilor, pictorilor, poezilor, matematicilor etc. etc. Firesce, că rămîne deschis terenul pentru oricine vrea să contribuie cu date de acest soi. Condiția e, ca să rămînem în marginile sincerității și ale onestității. Va veni timpul, cînd se vor afla și psihologii *romîni*, cari să știe utiliza datele acumulate fără preocupare și imparțial.

Scopul este acumularea *de fapte, nu de frate*. Explicarea teoretică trebuie să se impună la urmă de sine, prin forța irezistibilă a faptelor. Suntem aderenți ai metodei inductiv, care singur ne-a făcut să știm, ceea ce știm și care singur este în stare să asigure progres temeinic și chestiilor de ordin psihologic.

Prin 1901, câte-va jurnale și reviste din Germania lansară un chestionar, cu scopul de a afla modul de lucrare al artiștilor. Multe din răspunsurile, ce urmară, sînt interesante din punctul de vedere al visurilor și de astă-dată vom marca pe scurt câte-va date din literatura engleză, pe baza răspunsurilor publicate — illo tempore — de «Leipziger Neueste Nachrichten».

Unele din cele mai populare romane ale Englezilor au să-și mulțumească visurilor geneza lor.

Fără visul lui Defoe nu am fi avut nici-odată pe «Robinson».

Pe vremea, cînd avea primele licăriri de idei, autorul a trebuit să treacă prin multe neajunsuri și dureri și somnul său nu era din cele mai liniștite. Intr'o noapte visează, că viitorul îi aruncă barca pe o insulă solitară, de parte de orice ființă cunoscută. Mizeria completă

îl îndeamnă să-și caute mijloace de existență, pentru a-și trăi zilele amărîte. Lucrul și experiențele cîștigate îi procurau atîta plăcere, încît trezindu-se din somn, Defoe se simți decepționat. Impresia îi rămase însă destul de puternică, pentru a o îmbrăca în forma poetică, cunoscută în toate literaturile culte.

«Rienzi» este rezultatul unui vis al lordului Lytton. Toată acțiunea se petrece în decursul unui somn de două oare, lordul suferind pe atuncî de o durere violentă de cap.

Kingsley, după o zi de pescuire obositoare, s'a culcat și în vis primi schița nebuloasă a lui «Westward Ho!» Ce relațiune este între ocupația sa predilectă (pescuit) și între această istorie — greu să poate explica.

Puțini știu, pentru-ce frumoasă poezie a lui Coleridge: «Kubla Khau» a rămas neterminată. acest cap de operă își are însă geneza sa curioasă. Poetul luase tocmai un hap calmant și adormise. Poezia începuse să ia forme precise în mintea sa și cuvintele se arangiau în versuri armonice. Cînd s'a trezit, Coleridge alergă la masă și scrise pe neresuflete șirele cîte le avem acuma. Cătră sfîrșit memoria îl părăsise și... poema rămase neterminată.

Altă poemă, concepută în vis, este «The Bells» a lui Edgar Poë. Acelaș autor a schițat mai multe lucrări ale sale în stare de inconștiență completă, fiindcă era bețiv la culme.

«The Strange Case of Dr Jekyll and Mr. Hyde» — i-a causat lui Stevenson mai multă bătaie de cap decît orî-care lucrare de a sa. Un vis l-a scăpat însă din perplexitate. El începuse istoria despre alter-ego al unui bărbat; era însă atît de nemulțumit cu ea, încît rupse manuscrisul în bucăți, fără de a putea uita subiectul. Intr'o noapte visă scena dela fereastră și unele părți intermediare; în altă noapte visă restul complicațiunii și peste puțin istoria văzu lumina zilei.

Celebrul James se deobligase față de editorii sei, că pînă la un anumit termen le dă o lucrare nouă. El își uitase însă de contract pînă în preseara termenului fixat. A veghiat toată noaptea, s'a gîndit și răgîndit pînă în zori, fără ca să-i vină ceva idei sau planul vre-unei

lucrări. — S'a culcat abătut și desilusionat. Și iată, că în decursul somnului, se țeseau firele acțiunii spontan... și încă în ziua aceea primele capitole din «*Bernard Marsh*», erau în minile tipografilor.

Una din cele mai bune cărți ale lui *Coulson Kernahan* este; «*Gott and the Ant*» — o fantasmă, despre care ușor putem observa că e produsul unui vis.

W. L. Alden încă a surprins în vis complicația principală din o scriere a sa, pe care a botezat-o foarte nimerit: «*Out of the Night*».

Cîțiva poeți își provocau intenționat visuri, pentru a găsi motive de lucrări nouă. *Dryden* mîncă adese-ori seara cite-un *beefsteak* sdravăn. Somnul adînc, ce urma, visurile grele, provocate de presiunea stomacului îngreunat, deveniră izvorul mai multor poezii de ale sale.

Mayne Reid mărturisi că fecunditatea sa în romane are să o mulțumească pîna la un punct obiceiului de a mîncă înainte de culcare cite un pumn de castane selbatice, pentru ca să afle în acest mod motive noauă.

Referitor la diferite literaturi *Lombresc* a înregistrat următoarele date¹⁾:

Klopstock mărturisește sincer, că multe idei pentru «*Messias*» i-au venit în vis.

În vis și-a schițat *Voltaire* planul pentru un cîntec din «*Henriada*»; în vis inventă *Sardini* o noauă teorie a instrumentelor de muzică, în vis compuse *Seckendorf* acel cîntec al fantasmăi:

Holde, süsse Phantasie,
Immer wirksam, nimmer weg!
Dank sei deinen Zauberliedern,
Die mein hartes Schicksal mildern.

— care prin construcția sa armonică, ne îndică limpede izvorul originii sale.

¹⁾ «*Geniu și Nebunie*» studiu de psihiatrie, publicat în traducere românească de revista «*Sănătatea*». Comp. anul I. pag. 28.

Newton și *Cardano* rezolvau multe probleme matematice în vis.

Wuratori (*Muratori*) improvisase odată în vis un pentametrul latin și se zice, că *Lafontaine* în vis a compus fabula cu porumbeii și *Condillac* își coregea în vis multe vorbiri rostite deja.

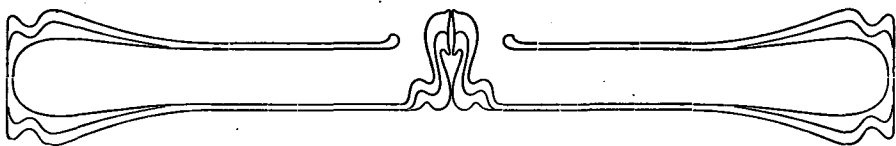
«*Fantasia*» de *Holde* a fost compusă în vis. Statua lui *Moise*, în felul cum o avem astăzi, trebuie să o mulțumim unui vis a lui *Michel Angelo*.

Casul următor se referă la literatura și arta germană.

Celebrul pictor *Hans Thoma* din München, răspundea prin 1898, în «*Neue deutsche Rundschau*» următoarele:

«În lucrările mele de artă, eu nu am lipsă de alte mijloace externe, decît de cele necesare pentru activitatea omenească în genere, înțeleg: de sănătate, de recreații corespunzătoare și — fiind-că sunt pictor — de lumină îndestulătoare. Cum îmi vin *idelle*? — nu Vă pot spune. Par-că planează în aer, par-că zac pe stradă, pe promenadă, pe unde umblu și eu n'am decît să le apuc. Nici nu m'am gîndit asupra acestui fapt. Visez mult cu tablouri, observ lucrări admirabile în vis și mă mișc în raporturi particulare de spațiu, așa putea zice: *väd jur — împrejur*. Am cercat în diferite rînduri să surprind cu penelul un astfel de tablou din vis, dar tabloul real e avisat tot-de-una, *la legi optice, legi cari în vis sunt suprimate*.²⁾ Ast-fel din încercarea reală nu ese decît o caricatură a tabloului visat. Nu știu dacă visez ast-fel fiind-că fac tablouri, sau fac tablouri, fiind-că visez ast-fel, dar eu și cînd aud muzică observ, în mare parte, tablouri sau îmi fac schițe de tablouri».

²⁾ Observările artistului ne aduc aminte de «teoria dimensiunilor» a lui *Zöllner* și cu deosebire e caracteristică observarea: «*eu väd jur — împrejur*» și imposibilitatea de a reda în spațiu de trei dimensiuni tabloul observat în spațiu de patru dimensiuni.

MĂRIOARA.

(Urmare și fine).

— Schiță. —

Horia Petra-Petrescu.

Ochii bătrînului iau o expresie gravă.

Mereu gîndea la dta... O vedeam eu asta... De cite ori curătam prin casă, găseam perina udă de lacrimi... Avea o poză de-adaltă și o ținea ascunsă și o strîngea cu foc la pept, cînd era singură 'n odaie.

Cu buzele bătrînului ăstuia, încărunțit în slujbă, mi se părea că vorbește conștiința mea.

Nu mai eram capabil de nici o cugetare. Auziam svicneala regulată a singelui meu. Steteam cu ochii țintă la cadavrul rece, întins pe pat.

Bătrînul, care observa cu atențiune impresia ce-mi făcea vorbele lui, urmă mai departe:

— «Domnul Gheorghe s'a dus odată de acasă... Era un slăbănog și jumătate. Cînd l-au adus, abia mai putea scoate o vorbă... Il lovise damblaua și-i curgea sângele pe nas și pe gură... După pușină vreme și-a dat sufletul...»

Lumina dela căpătiul moartei începu să sfîrșe. Bătrînul Ioan se duce de curăță flacăra, care pîlpăie, apoi se îndreaptă iară 'nspre mine.

Avea ceva grozav de serios bătrînul ăsta în ochii lui mari, cu cari mă privia neconținut.

Par'că cetiam o hotărîre rezolută, o judecată aspră în modul cum mă privia și cum îmi povestea lucrurile astea și fie-care cuvînt al lui par'că-mi striga tare: «Sărmana Mărioară a murit din cauza ta!»

— «Nici părinții nu au mai ținut-o pe Mărioara. Ziceau că-i bogată destul: să trăiască din moștenire. Se vede, că aveau muștrări de cuget... Nu mult după asta au murit și ei amîndoi... Amîndoi în 2 luni de zile... Par'că era făcătură... A rămas Mărioara singură, numai cu Emil. L-a luat la ea. Acum o pierde Emil și pe ea...»

Bătrînul a eșit afară.

Rînd pe rînd îmi trec pe dinainte, ca fantome, scene petrecute cu ea împreună.

M-am așezat iarăși pe dunga patului și cu mîna ei rece și catifelată în mîna mea, urmăresc tablourile, cari îmi vin în minte.

O văd într'o jachetă blănită, cu o pălărioară drăguță de iarnă pe cap, ascunzindu-și minuțele în mașonul călduros. Are un rîs argintiu și mers drăgălaș de căprioară. Gropița dela bărbie te îndeamnă să o săruiți, ochii ei plini de dulceață să visezi...

De cite-ori nu ne-am întîlnit pe lîngă școală! Dintre toate elevele se desprindea cu multă dibăcie și cu pași mărunței se apropia de colțișorul de întîlnire al nostru și ochii ei i se aprindeau cînd mă zărea și buzele-i tremurau și par'că-mi zicea cu toată inima: «Iată-mă! Vino, vino cu mine!»

Și-și arăta toată gingășia și toată naivitatea chiar numai printr'un singur cuvîntel, rostit atît de armonios și atît de sincer.

Din ochii ei puteam să cetesc sfînta scriptură, gura ei murmura simfonii cereșii, din întregă ținuta puteam ghici ce-i mai sfînt pe lume: o dragoste nemărginită...

Intr'o zi ne-am rătăcit pe o alee cu sălcii plîngătoare.

Imprejurul nostru era verdeață, pletele sălciiilor se clătinau la adierea vîntului și cu foșnetul frunzelor ne însuflau ceva tainic, neînțeles.

Lăsăm tot mai departe orașul îmbrobodit într'o piclă nesuferită și ne perdeam cu totul într'o rugăciune ferbinte, rugăciunea iubirii.

Ne-am prins de mînă și ne simțeam contopiți într'o poezie cerească. Ochii nostri se odihneau unii 'ntr'alții, buzele ne erau închise, dar svicnitul inimelor vorbea.

Ce ne păsa nouă de sbuciumul lumii, ce ne păsa de toate! Eram noi lîngă olaltă și ne simțeam ridicați deasupra mușuroaielor de pămînt, în înaltul ceriurilor!

În momentul acela ne-am destăinuit unul altuia. Ochii noștri s'au înțeles, mînile noastre s'au strîns în semn de învoire, iară gurile noastre s'au lăsat și îmbrătoșați am cuprins întregă lumea cu iubirea noastră...

Nebunul de mine! Poesia aceasta întregă am uitat-o, accentele aceste dumnezeiești le-am preschimbât în risete de «cafe-chantant»-uri și vorbele, cu cari i-am promis o amintire neștearsă, s'au prefăcut în praf și țărînă.

* * *

Păream o stafie. În ziua înmormîntării steteam plecat peste căpătiul ei și abea auziam din cînd în cînd murmurul publicului, care venea să vadă pe Mărioara.

Ce-mi păsa mie de ochii plini de răutate, cari se îndreptau în contra mea! De pe buzele iubitei mele nenorocite par'că ceteam vorbe de mîngăiere la muștrările mele de conștiință.

Era în rochia ei de mireasă, cu flori albe resfirate prin părul ei bogat, cu mînile încruciate pe pieptul ei stors de atîta sbucium sufletesc.

O, nu mai sunt în stare să-mi reamintesc scenele, cari au urmat. Mă văd numai în capul gol pășind lîngă sicriul înconjurat de lume multă, văd numai ferestrele deschise ale caselor, pe unde trece convoiul, și ochii mulțimei, care ne privește curioasă și-și șoptește misterios: «Asta este! Asta este!» Cînd era să o pună în groapă, am căzut mototol, ca o cîrpă iar

cînd miam venit la simțire, bătrînul Ioan mă privea plin de compătimire. Era al treilea din legătura noastră...

În loc să dau mîna de ajutor lui Emil, le-am stat în drum. El, băiețelul, auzise pe Mărioara povestindu-i de mine atîtea și atîtea lucruri bune și frumoase și mă chemase crezînd, că o să-i ajut în groasnica lui nenorocire. El nu pricepea, sărmanul, în ce legătură strînsă am stat cu sora sa, care murise cu gîndul la mine.

Dar, în sfîrșit a trecut și timpul acesta critic. Să apropia vremea să mă duc și eu la treburile mele. Postul meu cerea o muncă obositoare. Clienții mei așteptau pe dl avocat. Nu știau, că eu aveam să dau seama înaintea unui alt avocat, înaintea conștiinței mele, despre o faptă mai grea decît a lor.

Voiam să duc ceva de amintire dela Mărioara. În odăița ei, unde-și petrecuse ea tot timpul, cît eu trăiam o vieță în neștire, am căutat mereu după vre-un obiect scump. Și scotocind așa prin toate ungherele și pulpitrele am dat cu ochii de vraf de hîrtii. Erau nește scrisori.

Desfac cordeluța roza, cu care era legat paștelul și dau un țipet de spaimă. Erau scri-

sorile, pe cari i le scrisesem ei pe timpul cînd mă țineam la ea.

Un gînd nebun mă apucă. Să țiu de amintire scrisorile mele proprii, cu cari am îmbătat iluziile unei femei cinstite!

Da, planul e nimerit. Ce remușcări mai mari ași putea avea eu, decît aceste fraze cetite zi de zi, aceste rînduri plîmbîndu-să pururi pe dinaintea ochilor mei?

Și despătur o epistolă din mulțimea, care-mi zace înainte și 'ncep să cetesc. Era cam de cuprinsul următor:

«Scumpa mea Mărioară!

De cînd nu te-am văzut s'au întîmplat atîtea cu mine! Ție, care ești lumina ochilor mei, care ești tot ce am mai scump pe lume, voesc să-ți scriu toate cîte am întîmpinat în timpul ăsta... Chipul tău îmi este înaintea ochilor pururi și-ți jur pe ce am mai scump, pe ochii tăi, că nu te voi uita nici cînd, nici cînd...

Și isbucnesc într'un ris amar, amar ca fierea. Cu risul acesta tăi în carne vie, cu risul ăsta mă batjocuresc eu pe mine și mă degradez la o paiată, care scrie fraze, fraze, fraze...»

Acum înțelegeam pe prietînul meu.

Budapesta 1903.

CONFETTI.

IV.

Am visat un vis frumos.

M' au închis în temnița Seghedinului spre conservare, — 10 luni de zile, pentru agitație contra maghiarilor.

Știți... maghiarii noștri sunt ca urzicile. Ustură. Și nu-s de nici un folos.

Și știți... noi, agitatorii suntem ca piștii scumpe: ne încuie.

Suntem ca soacrele din vremea veche: ne pun lacătul la gură.

Dar n'a fost visul frumos, pentru-că m'au închis la Seghedin.

Frumosul a fost în cele ce urmează. Dintîi mi-a părut bine, că zece luni n'o să mă văd fete cochete.

Zece luni nu voi mai da față cu politicianii noștri de cafenele.

Zece luni... nu voi auzi cetele dintre uniți și neuniți.

Zece luni, nu voi auzi cetele dintre activiști și pasiviști.

Nu voi mai ceti poesii rele.

Și — în urmă — zece luni de zile voi avea pace de — creditor.

Și — doamne, cum m'am înșelat.

Să înțelege, — totul a fost vis numai.

Că — ascultați puțin — abia s'au închis porțile temniței în urma mea, aud că fetele noastre, înimoasele Romîncuțe, — s'au închegat într'o ligă impunătoare — care țintea ajutorarea și răsplătirea celor ce sufer temniță pentru neam.

Liga fetelor Romîne, se nisuia să facă plăcută temnița, înprăstia uritul celui închis și îl îngrășa cu 20 kilograme.

Îndată ce am sosit, am primit pe postă 40 de pachete, din diferite orașe romînești, de pe la coconișele de romîn.

Unele îmi trimiteau cărți cu chipuri, (ilustrate) — altele cărți de cetit (limba florilor și a mărcilor), altele covoare, tablouri, să-mi decorez închisoarea, altele cravate, batiste, ciorapi etc. Dar cele mai multe îmi trimiteau prăjituri cu mac, cu crem, cu spumă, cu nucii și cu

toate minunile cîte se pun azi în prăjituri, ca să strice mai curînd — stomacul. Unele îmi trimiteau și fotografia lor.

În săptămîna dîntii m'am bucurat de darurile primite.

Dar în săptămîna a doaua, — m'am îngrozit de a binele.

Cînd la o lună abia mă mai puteam învîrți în odae, de atîtea pachete și prăjituri. — Ce să fac? M'am pus în legătură cu firma jupîn *Blumenfeld* furnisor de curte cesaro-regesc din Buda Pesta, care îmi cumpăra cu bani buni covoare, cravatele, ciorapii, batistele și celelalte.

Mai tîrziu am auzit, că unii ciorapi au ajuns pînă în ghetele țarului rusesc, iar cîte-va batiste — chiar la nasul lui Roosevelt — președintele din America.

Pozele coconițelor le-am așezat pe perete. Erau vre-o patru sute. Veniau cei-alaltii aresenți ca la panoramă și mult să minunau de frumuseța Romîncelor noastre. Vre-o 20 de fete s'au măritat numai și numai pe calea asta. — Un duelgiu a omorît doisprăzce ofițeri în duel, după ce a scăpat din temniță, — așa s'a fost îndrăgostit într'o fotografie din închisoarea mea.

Cum s'a răspîndit vestea asta între fetele de Romîn, îmi soseau fotografiile cu droaia.

Am umplut și plafonul cu poze. Pe urmă nu mai încăpeau.

Iar străinii își spărgeau capul, duelau, numai ca să fie închiși și ei la Seghedin, și să admire galeria mea de poze.

Mai rău am pățit cu prăjiturile.

Toți șoarecii din Seghedin s'au adunat la închisoarea mea.

Și să îngrășau de prăjituri cu mac...

Pe urmă am invitat la mine pe toți copiii păzitorilor. Veniseră la mine vre-o 40 de bucăți, care de care mai flămînzii.

În 20 de minute au consumat 18 ferdele de prăjituri...

Și — ce-l mai frumos în toată treaba — jumătate din ei sau hotărit să se romînișeze și să se facă și ei agitatori, ca la timpul său să ducă și ei în temniță «lumea lui Pap János», ca mine.

Socoteala s'a stricat însă, fiindcă toți dea-

rîndul s'au bolnăvit de stomac. Iar păzitorii temniței s'au supărat pe mine din pricina asta.

Fiindcă eu nu iubesc prăjiturile, ba nici să le văd nu-mi place, am rugat pe coconițele, cari îmi trimiteau prăjituri, să-mi trimită mai bine tutun, — adecă, în loc de fie-care prăjitură — cîte-o țigaretă. Rugarea mea s'a împlinit și mi-a mers bine.

Mă năcăjea mult, că pe ilustratele ce le primiam, Romîncele noastre făceau colosal de multe, greșeli ortografice, am uzat dară de ocazie, și le-am rugat că: în loc de fie-care greșală de ortografie, să-mi trimită mai bine cîte-o litră de vin, sau bere ori «șlivoviță». Deși cam strîmbau din nas, — fetele mi-au împlinit și rugarea asta.

De atunci apoi mi-a mers splendid în temniță.

Ziulica toată, nu făceam alt-ceva decît beam și fumam, tolănit pe sofa, — și cugetam mereu, că ce fel de articol vehement să scriu în gazetă, ca să mă țină aici și mai departe.

Am și scris un articol, în care făceam hoși și tâlhari din toți maghiarii, începînd dela ministru pînă la cocișii maghiari din București, dar nu l-au publicat în gazetă *din lipsă de spațiu*.

În acest răstimp — anume — întru-atîta s'au înmulțit agitatorii, cari doreau să între în temniță, încît articolul meu abia peste patru ani venea la rînd.

Am ieșit deci busumflat din Seghedin... și de supărare m'am trezit.

Frumos vis, iubite cetitoare, nu-l așa?

L-am spus, decî n'am ce să mă scriu. De încheiere amintesc numai, că nu de-acea am dat publicității visul meu, ca fetele de Romîn să se pună și să-l îplinească...

Nu, — nu! — Cînd aș merge la Seghedin, aș flămânzi eu și fără grația lor.

Avem însă și am avut o mulțime de întemnițați, de cari, dacă își aduceau fetele noastre aminte, ar fi fost ceva și nobil, și frumos și romînesc.

Un mic și neînsămnat cadou de suvenir și mîngăere, ar fi dovedit că Romîncele prețuesc martirii neamului...

O singură aducere aminte prețuește pentru acești sărmani, — cit pentru o fată — un vașgon de prăjituri...

Sirius.

ISTORIA UNEI MĂMĂLIGI.

Pe la mijlocul lui Cuptor, anul mîntuirii 1902, i se aprinseră subsemnatului călciele și-î sfîrșia inima. Nu mult dup'aceea i se cîntă duiosul cîntec: Isaia dăntuește. Bun! Așa dar întră Isaia în horă.

După nuntă ce poate urma?

— Voiajul de nuntă. Și anume încotro o apucă noua pereche? Direct spre *Paradis*, căci așa se numește stația de lîngă promenada *Ienei*. Bine înțeles, stația și-a primit numele dela locul de plimbare al Ienensilor, loc ce poartă cu drept cuvînt numele de *Paradis*.

Nevastă-mea, cu mine: formam colonia romînă din Iena. (Zic: nevastă-mea; dac-aș fi dascăl romîn gr. or. sau gr. cat. din Ardeal, aș zice de bună samă: consoartă-mea). După scurtă vreme crescu la număr colonia, dar nu, cum bănuiesc, poate, stimatele cititoare, cu vr'un «cocon tinăr», ci pur și simplu cu dl Ib., absolvent al facultății de litere din București, venit la Iena spre a se deprinde cu limba și luleaua neamșului.

Pe noul romîn îl primiram cu oare-care alaiu. Era cît p'aci să-l conduc la hotelul foarte luxos și foarte pipărat: la ursul negru, (Zum schwarzen Bären), unde a descins Luther (1522), Bismarck (1892) și — eu (1902). (Onor. p. t. public cititor e rugat a nu lua în nume de rău această gradație *ascendentă*).

* * *

Romînu-i mare patriot.

Ne era dor de mîncare eminentamente națională: sarmale de Săcele, mămăligă *panromînească*.

Cu multă greutate găsiî făină de porumb la un deposit de bucate.

Intr-o sară mă dusei în persoană la prietinel Ib., spre a-l aduce la mult dorita mămăligă. În treacăt amintesc: Amicul Ib. nu-i de loc rasă de boer, nici boer de rasă, ci fiul unui țaran din țara Oltului, de pe lîngă Făgăraș. Înțelegeți prin urmare, că susnumitul prietin al subsemnatului era mare amator de mămăligă, bine înțeles nu — goală.

Ce surpriză! Nevastă-mea ne întîmpină și cu glas mișcat ne împărtășește: Mămăligă nu-i.

În ultimul moment, era pe la ceasurile 8^{1/2} sara, observase, că n-avea mestecar.

Ce-i drept, a mers și fără mămăligă, precum merge și făr' d-o roată.

A doua zi am tăiat dintr-o pădure apropiată de oraș un mămăligar de alun și l-am cioplit cu oare-care artă.

În Germania sunt foarte multe lucruri oprite. La marginea pădurii puteai citi o poezioară scrisă pe o tablă, și cu următorul cuprins: Pentru fie-care trecător ostenit e vr'un loc pe vr'o bancă, pentru fie-care ochiu e ceva de văzut, pentru urechi de auzit, pentru nas sunt flori de mirosit, pentru *degete* însă nu-i nimic în pădurea asta.

Nemții însă nu prevăzuseră, că are să-mi trebuiască un mămăligar.

Și-apoi la mine în calitate de romîn adevărat e ușor explicabil și scuzabil faptul, că fără ceremonie multă mi-am tăiat un băț de alun.

* * *

Peste o săptămînă îl invitaî din nou la cină pe prietinel Ib.

De astă-dată se 'nălțau în atmosferă aburî surî din respectabila mămăligă, întocmai ca fumul din jertfa lui Avel.

D'abia așteptam s'o gustăm.

Altă mizerie! Făina fusese jicnită, mămăliga nu făcea parale. Fluerașul a pagubă și-n culmea indignării *vorbirăm* ungurește. Hm, dacă soarta-și ride de noi, pentru ce oare nu ne-am petrece și noi pe socoteala altora?

Înfășurăm coșcogeamite mămăliga în gazeta socialdemocrată Jenaer Volksblatt, și depunem pachetul pe podul rîului Saale, care desparte Iena de Wenigenjena. (În treacăt o spun: pe rîul ăsta am mare necaz; valorile lui mi-au înghițit un joben nou-noulet).

Era noapte 'ntunecoasă, «alba lună luminînd».

Felinarul dela mijlocul podului aruncă raze galbuî pe misteriosul pachet.

Noi pîndeam de la distanță pe victima — în spe. Mulți trecură făr-a observa ceva. În fine — și noi pufnirăm de rîs, ca niște copii drăcoși — în fine trece o damă, observă pachetul și-i ia repede subsuoară vezîndu-și de drum nu cumva s-o zăriască cine-va, c'a găsit comoara.

Ce impresie-i va fi făcut mămăliga noastră exotică, nu știu.

* * *

Nici a doua încercare de a comite o mămăligă cum se cade, nu ne-a reușit. Neamșul zice: toate cele bune-s trei!

Și românul încă nu se dă bătut cu una cu două.

Cu Ib. împreună căutam și găsim făină de porumb la alt deposit de bucate.

A găsi porumb sau făina de porumb în Germania nu-î de loc lucru ușor.

E bună făină Domnule? întrebăm pe negustor.

— Firește, e un nutremînt minunat pentru Italiani și pentru — porci!

Tablou. Negustorul ne'ntreabă surprins de surprinderea noastră: sunteți d-voastră Italiani sau-nu?

Me uit la Ib. și Ib. se uită lung la mine și rîdem din resputeri.

I esplicăm negustorului, că nu suntem decît frați cu Italianii, și că pe la noi mîncă toți oamenii cinstiți polenta italiană și chiar sașii, de rasă germanică, nu disprețuiesc «palukäs»-ul.

Luai un kilogram și tocmai acasă observai că făină-î *necernută*.

Sită n-aveam. Nici gazda, nici vecinii n-aveau sită, nici nevoe de dînsa.

«Cum să cernem făină? — *asta-î întrebarea*» ar fi zis Hamlet în situația noastră.

Căzuî pe gînduri. «Evrika» strigai ca un al doilea Archimede, — Evrika!

S-o cernem prin *voalul teu de mireasă!* — i zisei nevestei melv.

— Asta-î curată bătae de joc, îmi replică dînsa.

— Scuză și tu, dar nu ne rămîne decît mijlocul ăsta desperat. Așa-î viața un miș-maș de poezie și de proză.

La urma urmei se'nvoi și nevestă-mea cu ideea pe care «nevoia, mama născocirilor» mi-a sugerat-o.

A reușit de minune operația noastră. Eram grozav de mulțumit, că-l pot invita pe Ib. la mămăligă din făină nejmîcî și cernută. Așa se și cuvenia cu adevărat, de oare-ce — 'mnealui nu-î nici Italian, nici

* * *

În sfîrșit ne vezurăm visul cu ochii, sau mai corect ni-l mîncărăm cu lapte, zară și cu brînză.

De atunci mai comiserăm adese-orî mămăligă. Făina o cerneam prin poeticul voal de mireasă.

O profanare, poate, dar așa a fost să fie.

București, 24 Sept. 1903.

Valens.

CRONICA.

Viața studențească. Deschidem aceasta rubrică permanentă pentru a ținea în curent pe On. public cetitor despre manifestațiunile intelectuale și prestațiunile artistice vrednice de luare aminte ale studenților romîni de pretutindenî. Bogăția sau sărăcia acestei cronici, prin urmare, va fi dependentă de activitatea literară și artistică a tinerimii noastre — și de binevoitoarele «*rapoarte*» ce societățile studenților noștri se vor osteni să ni le trimită.

Societatea «*Petru Maior*» din loc, dovedind că n'am bătut toaca la urechea surdului, a inaugurat Duminecă, în 25 Octombore n., o mișcare vrednică și obligătoare pentru ori-ce societate studențească. La seara de cunoștință «cei dela Luceafărul» au venit cu ideea că, în vederea unei autoeducații romînești, la Societatea «*Petru Maior*» ar trebui să se țină disertațiuni din domeniul literaturii și istoriei romîne. Cîți-va tineri, membrii ai societății, au găsit de nimerită ideea și au întrupat primul punct — de ce nu și al doilea? orî istoria națională e de mai puțină importanță?

În Dumineca amintită d-l G. *Tulbure* a cetit prima disertațiune, despre «*Viața și activitatea*

lui P. Maior», povestind în liniamente generale, bine studiate, biografia și activitatea istorică și filologică a fruntașului școlii latiniste, care cu multă bunăvoință împodobește polecra societății studenților romîni din Bpesta.

Duminecă la 1 Noembre d-l G. *Popp*, student în drept, a cetit a 2-a conferință despre «*Cultura națională și cultura străină*», accentuînd influența desastroasă a școalelor străine asupra spiritului romînesc și exprimîndu-și dorința, ca tinerimea universitară să caute singură suplinirea lipsurilor de care pătîmește educația ei romînească.

Disertațiunea d-lui Popp a fost cu atențiune urmărită și cu interes discutată.

.*

Cetim în «*Răvașul*» entusiastului și vrednicului romîn dr. E. Dăianu, că și tinerimea universitară din Cluj a reușit să organizeze atît corul cît și societatea literară de acolo. Simbăta trecută (30 Octombore n.) s'a făcut un frumos început, cetîndu-se poeziile, schițe și cîntîndu-se bucăți artistice.

Sperăm că stimații noștri colegi vor binevoi să ne țină în curent despre mersul societății lor.

În «Tribuna Poporului» din 18/31 Octombrie curent, ni se spune că și tinerimea română academică din Oradea-mare, voind a-și realiza «misiunea ei socială» — aranjând petreceri — s'a «constituit»... (în ce? Red.), alegîndu-și un comitet executiv însărcinat cu trimiterea invitațiilor și cu conducerea «convenirilor».

Așteptăm vești bune.

Porturi din Banat. «Asociațiunea» s'a ocupat odată de frumoasa idee a unui *album etnografic*. N'avem cunoștință să fi făcut însă ceva pentru realizarea ei. Noi, întru cât ne permit puterile și mijloacele, vom căuta să contribuim la întruparea acestui plan, publicînd fotografiile originale din diferite ținuturi ale Ungariei locuite de Romîni și descriind amănunțit portul din partea locului.

Incepem în acest număr cu reproducerea alor două fotografii, pe care cu o deosebită amabilitate ni le-a pus la dispoziție d-l *Teodor Filipescu*, chimist din Sarajevo, reprezentînd portul din comuna Glogon (cercul: Panciova).

În numerile viitoare vom aduce și altele din acele părți, cînd vom descrie și portul.

*

Ne folosim de prilej pentru a ruga pe fotografiile noastre — și pe amatori — să binevoiasă a ne pune la dispoziție ast-fel de fotografii, însoțindu-le, de explicațiile necesare, ca ast-fel să ne putem realiza mai lesne gîndul ce ni l-am propus.

Monumentul lui Davila. Duminecă în 12 octombrie (v) cetățenii Bucureștiului au asistat la desvăluirea statuei generalului Dr. Carol Davila, ridicată în față intrării principale a Facultății de medicină. Statua e lucrată de sculptorul Carol Storck, avînd o înălțime de 7 metri cu pedestal cu tot. Pe soclul statuei în față se găsește următoarea înscripție:

Generalul Doctor C. Davila

1828—1884.

Spitalul oștirea din Mihai Vodă; Școala națională de medicină și farmacie; Școala veterinară; Serviciul sanitar al armatei; Serviciul sanitar al Principatelor unite; Asilul «Elena Doamna»; Eforia Spitalelor civile; Școala de surdo-muți; Facultatea de medicină din București; Institutul de chimie.

Inițiator, creator, organizator.

1853—1884.

Aceasta e înșirarea tuturor operilor drului Davila, pentru cari țara lui adoptivă serbează astăzi întruparea în bronz a memoriei lui bine meritate.

Sperăm, că vom putea reproduce în unul din numerile viitoare fotografia acestei frumoase statui.

Concerte. Zilele trecute au luat act de două concerte gazetele noastre. Unul dat în Sibiu

de străruitoarea corporațiune a inimoșilor meseriași, cari cu laudabil zel dau pildă în rînduiala buneîntelegeri, — cetei intelectualilor dela Sibiu... La concert și-au dat concursul d-șoara *Olivia Bardossy*, eminenta pianistă, precum și d-șoara *Anița Oniș*, amîndouă bine apreciate de cundele competente.

A doua prestațiune musicală a fost la Lugos, un centru romînesc, al cărui conducători sunt bărbați de inimă, cari cu multă dragoste și chibzuintă desvoaltă activitate pe toate terenele.

Dăm cu deosebită plăcere fotografia corului dela Lugos, condus de cunoscutul artist *I. Vidu*.

(Acest tablou în care vedem chipul frunțașilor nostri alături de seninele frunți ale țărănilor bănațeni, dorim să fie pentru frunțașii nostri din alte părți un prilej de contemplațiune...)

POȘTA REDACȚIEI.

Anda. Din folklorul trimis vom alege. Te rugăm însă ca pe viitor să ne comunicî numele de botez și poleca; nu e lipsă ca și înaintea noastră să faci pe anonimul.

Ab. 1885. Poesiile sosite la redacție le judecăm după două măsuri, cîntărîm ideea și pipăm forma. Poesia: «Auzi ce jalnic...» ca idee nu e decît o vibrațiune a vîntului eminescian, să n'întelege în fond, căci nu e plagiată. Strofele 1 și 2 sunt prea de tot sinistre: «La clopotnița pustie țipă *buhna*» etc. ... Strofele cele două din urmă sînt mai succese. De alt-fel poesiei nu-i lipsesc unele note de comparație nemerită.

Noi nu putem stăvili pornirile individuale, însă întru cât aceste să pot mlădia, riscăm un sfat: Să lăsăm odată pustiei rostul tinguelnic al plînsului leneș, să devenim sprinteni, rumeni și limpezi la rînduiele minței, iar Nirvana s'o lăsăm s'o ducă Tirnava...

Omega. Cele cite-va versuri ce ne-ai trimis sînt bunecele. Să n'întelege vedem și greutatea începutului ivindu-se pe-aici colea, decît sunt șire frumoase, imaginî draguțe. Nu sînt însă, concise ca formă, ca ritm, rimă și stil.

E inacceptabil în ori-ce împrejurare: *véd't* (în loc de văzut) etc. Și e pagubă a banalisa o strofă, care începe destul de frumos:

Ori doar porți în ochiți noaptea,
Făr'o geană de lumină...

Ca și rîsul: Și zimbești *cochet, demonic* etc. Te rugăm a mai scrie și în viitor și a ne mai trimite.

Binoreanul. Corespondența dvoastră o transpunem comitetului societății *P. Maior* din loc, care v'a lua act cu bunăvoință de dorința dvoastră.

Nola. Dintre versurile ce ne sosesc zilnic la redacție, cele trei poesii ale d-tale sînt singurele, cari să apropie mai mult de nivelul lucrurilor bune, ca concepție și ca formă. Mai ai lipsă de esercițiu tehnic și de puțină ciselare a limbii. Poesia «E toamnă» e superioară celorlalte. Sînt în ea strofe de toată frumuseța, cari ne îndreptățesc să așteptăm lucruri bune dela d-ta. Cred că nu te superî dacă nu le publicăm aceste, așteptăm și mai bune.

Șef-redactor:

Red.-resp.

ALEXANDRU CIURA.

OCTAVIAN GOGA.

Editura Tipografieî «Poporul Romîn».

REDACȚIA:

ADMINISTRAȚIA:

Strada Zöldfa 13.

Strada Vörösmarty 60/a.